

Д.С. ЧЕРНЕНКО, аспірант
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»*

Розвиток тваринництва в особистих селянських господарствах

Постановка проблеми. В умовах змін в економіці, що торкаються глибинних основ господарської діяльності, прискорюючи процес економічного зростання в цілому, розвиток тваринництва в особистих селянських господарствах є найважливішим інструментом структурних зрушень в економіці, поліпшення якісних показників господарської діяльності на мікро– і макрорівнях. Сучасний стан галузі характеризується рядом негативних тенденцій та проблем, які потребують термінового розв'язання. Розвиток аграрного сектору економіки є запорукою продовольчої безпеки країни та головною передумовою ефективного функціонування економіки в цілому. Тваринництво – основна галузь формування економіки сільського господарства, що визначає темпи економічного зростання. Розвиток національної економіки України як складової частини світового господарства ґрунтується на обов'язковому врахуванні загальних закономірностей у сфері сільськогосподарської діяльності. Тому розвиток тваринництва в малих формах господарювання на селі, особистих селянських господарствах є важливою складовою формування економіки усєї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку тваринництва в ОСГ займалися вітчизняні вчені: П. С. Березівський, В.Г. Галанець, Р. Мудрак, П.Т. Саблук, В.І. Бойко, М.Я. Мойса, Н.Р. Будейна, С. М. Онисько, М.І. Кісіль, М.М. Кропивко,

Ю.О. Лупенко, П.А. Стецюк та зарубіжні – Ф. Кене, Т. Манн, Дж. Мілль, Д. Рікардо, Н. Сеніор, С. Сісмонді, П. Дуглас, Ч. Кобб, А. Маршалл, П. Самуельсон, Р. Солоу, С. Фішер й ін. [1–10].

Однак саме методологія розроблення інвестиційних проектів розвитку тваринництва в особистих селянських господарствах залишається не вивченою.

Мета статті – аналіз сучасного стану та шляхи й механізми державної підтримки розвитку особистих селянських господарств.

Виклад основних результатів дослідження. Ситуація загострюється дестабілізуючим впливом явищ глобалізації та нестабільністю вітчизняної економіки. Вже тринадцять років у сфері аграрного виробництва спостерігається деструктивний вплив саморегульованого ринку, необґрунтованої державної політики, що виражається у низькій (особливо порівняно із зарубіжними країнами) прибутковості й конкурентоспроможності галузі. Крім того, характерними рисами сучасного розвитку АПК є диспаритет цінних відносин, недосконалість бюджетних, податкових, фінансових, зовнішньоекономічних механізмів, зниження рівня життя сільського населення та відтворення трудового потенціалу [1].

В умовах побудови ринкової моделі економіки ефективний розвиток агропромислового виробництва визначається діяльністю не лише сільськогосподарських підприємств, а й особистих селянських господарств, частка яких у виробництві сільськогосподарської продукції впродовж останніх років є визначальною.

*Науковий керівник – М.І. Кісіль, кандидат економічних наук.

© Д.С. Черненко, 2016

Станом на 01.01.2014 року в Україні було 4241,6 тис. од. особистих селянських господарств із загальною площею земельних ділянок 6445,8 тис. га, в тому числі для ведення особистого селянського господарства 2692,0 тис. га. За регіонами найбільша кількість особистих селянських господарств зосереджена у Вінницькій, Львівській, Івано-Франківській та Київській областях із часткою до загальної кількості по Україні 6,8%, 6,7, 6,1 і 5,5% відповідно.

Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства, що становить понад половину його валової продукції. Значення цієї галузі визначається як високим рівнем у виробництві валової продукції, так і впливом на економіку сільського господарства щодо збільшення обсягів виробництва до рівня забезпечення важливими продуктами харчування.

Важливість розвитку тваринництва в Україні полягає в тому, що тваринницький комплекс є одним із найважливіших структуризованих, збалансованих й економічно розвинених, що охоплює сукупність галузей сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості, які займаються виробництвом і переробкою продукції тваринництва.

Особисті селянські господарства своєю господарською діяльністю сприяють відчутному зростанню обсягів виробництва в сільському господарстві, зокрема в розвитку тваринництва. Ними в 2014 році вироблено 948,1 тис. т м'яса (або 39,7% до загального обсягу), 8905,7 тис. т молока (77,5%), 7380,6 млн шт. яєць (37,6%), 72390 т меду (98,2%) та ін.

Однак «значна частка продукції тваринництва сконцентрована саме в особистих селянських господарствах, які, в свою чергу, не в змозі забезпечити високу рентабельність тваринницької галузі». Галузь тваринництва, на думку автора, «залишається збитковою, що зумовлено високою собівартістю виробництва й трудомісткістю тваринницької продукції» [1, с.36–42].

Так, із усіх видів продукції тваринництва в Україні рентабельними залишаються лише молоко (в 2013 р. 13,6%) і яйця (в 2013 р. 47,6%) [3].

У цілому по Україні впродовж 2009–2013 років спостерігається тенденція до зменшення поголів'я великої рогатої худоби в 1,06 рази, в т.ч. корів у 1,09 рази, тоді як поголів'я свиней та птиці збільшується відповідно в 1,05 і 1,2 рази (табл. 1).

1. Динаміка поголів'я худоби та птиці за категоріями господарств станом на 1 січня*, тис. гол.

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Велика рогата худоба				
Сільськогосподарські підприємства	1526,4	1510,6	1506,5	1437,5
Особисті селянські господарства	2968,0	2915,2	3139,4	3096,5
Свині				
Сільськогосподарські підприємства	2602,4	3319,2	3556,9	3878,9
Особисті селянські господарства	4450,4	4054,0	4019,8	4043,3
Птиця				
Сільськогосподарські підприємства	66625,3	105725,3	117888,6	132072,5
Особисті селянські господарства	93278,5	95035,3	96182,0	98217,3

*Джерело: [3].

Аналіз динаміки поголів'я худоби та птиці за категоріями господарств показує, що в особистих селянських господарствах поголів'я худоби і свиней перевищує показник у сільськогосподарських підприємствах

(станом на початок 2014 р.) – відповідно в 2,2 та 1,04 рази.

Якщо в сільськогосподарських підприємствах поголів'я ВРХ упродовж 2009–2014 років скоротилося з 1526,4 до 1437,5 тис. гол., або в 1,06 рази, то в особис-

тих селянських господарствах зросло – з 2968 до 3096,5 тис. гол., або в 1,04 рази.

Водночас у сільськогосподарських підприємствах упродовж 2010-2014 років зросло поголів'я свиней з 2602,4 до 3878,9 тис. гол., або в 1,5 рази, а в особистих селянських господарствах, навпаки, спостерігається його скорочення з 4450,4 до 4043,3 тис. гол., або в 1,1 рази.

Лідерами з виробництва молока за регіонами у 2014 році є Вінницька і Полтавська області, в яких цей показник становить 685–857 тис. т, а у Львівській, Житомирській, Хмельницькій, Чернігівській та Харківській областях – 515–685 тис. т.

Упродовж 2010–2014 років в Україні збільшилося виробництво м'яса (у забійній масі) з 2059 до 2389,4 тис. т (в 1,2 рази); молока – з 11248,5 до 11488,2 тис. т (в 1,02 рази); яєць – із 17052,3 до 19614,8 млн. шт. (в 1,15 рази); меду – з 70873 до 73713 т (в 1,04 рази).

Щодо виробництва м'яса в регіонах, то лідерами в 2014 році є Вінницька, Київська, Черкаська, Дніпропетровська області із показником 177–318 тис. т, а по виробництву яєць – Хмельницька, Київська і Донецька області з показником 1340–2550 млн шт.

Аналіз виробництва основних видів продукції тваринництва за категоріями господарств у 2014 році показує, що особисті селянські господарства більше виробляють порівняно із сільськогосподарськими підприємствами молока в 3,4 рази, вовни – в 6,5, меду – в 54,7 рази. Але вони поступаються сільськогосподарським підприємствам по виробництву м'яса (в забійній масі) – в 1,5 рази, яєць – в 1,7 рази.

Збільшення обсягів виробництва високоякісної продукції тваринництва до рівня забезпечення потреби в ній населення країни, підвищення ефективності функціонування галузі й формування відповідного експортного потенціалу з метою забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку є основним завданням даної галузі сільського господарства на сучасному етапі.

Упродовж 2009–2013 років спостерігається зменшення обсягів реалізації продукції тваринництва господарств населення: худоби та птиці з 416,2 до 384,5 тис. т; молока й молочних продуктів з 4503,7 до 4224,9 тис. т; вовни з 1018 до 676,8 т. Збільшилися лише обсяги реалізації яєць з 477,6 до 533,8 млн шт. (табл. 2).

2. Динаміка обсягів реалізації продукції тваринництва особистими селянськими господарствами*

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Худоба та птиця (в живій масі), тис. т	416,2	433,7	419,9	401,1	384,5
Молоко й молочні продукти, тис. т	4503,7	4308,8	4316,7	4186,4	4224,9
Яйця, млн шт	477,6	489,4	545,3	572,8	533,8
Вовна, т	1018	1058,4	877,2	754,5	676,8

*Джерело: [3]

За даними Держслужби статистики України, протягом перших місяців 2015 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року виробництво м'яса і молока знизилося більше, ніж на 2%, а яєць – на 9%. Це стало закономірним наслідком падіння реальних доходів населення, що, як відомо, призводить до скорочення продовольчого споживання дорожчих складових раціону харчування (м'ясопродуктів, деяких видів молокопродуктів, фруктів) та розбалансування його за поживними речовинами. За приблизними оцінками науковців, здійсненими на основі лінійної регресії у результаті

зіставлення динамічних рядів реальних доходів населення, обсягів виробництва й споживання м'яса, падіння відповідного виробництва в Україні у 2015 році може становити до 9% [2, с. 8].

Для підвищення ефективності ведення тваринництва необхідно вирішити питання реалізаційних цін на екологічно чисту продукцію тваринництва в господарствах населення, запровадивши систему державної підтримки цін і доходів на тваринницьку продукцію.

При цьому важливим є проведення державної політики, спрямованої на розвиток галузі

сільського господарства та на підтримку перспективніших форм господарювання.

Висновки. Виконавши свою роль у процесі реформування як стримувальний фактор спаду виробництва в сільськогосподарських підприємствах, у подальші роки господарства населення через невивідність і відсутність державної підтримки дещо зменшували виробництво сільськогосподарської продукції. Якщо в 1995 році до базового рівня в них було вироблено 88% продукції, то у 2014 році – 77%. Однак на 100 га сільськогосподарських угідь вони виробляють більше продукції, ніж інші господарські формування. У 2013 році виробили валової продукції на 10,1%, а тваринницької – в 1,7 рази більше від сільськогосподарських підприємств разом із фермерськими господарствами [4].

Роль держави полягає в здійсненні підтримки виробництва та реалізації найбільш трудомістких, капіталомістких і дефіцитних видів продукції в особистих селянських господарствах, ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва та інших видів діяльності на селі й підвищенні зайнятості

та добробуту сільського населення, оскільки переважна частка найбільш трудомістких і капіталомістких продуктів харчування в країні виробляється особистими селянськими господарствами з використанням в основному ручної праці.

Для збільшення обсягів виробництва високоякісної продукції тваринництва до рівня забезпечення потреби населення країни, підвищення ефективності функціонування галузі й формування відповідного експортного потенціалу з метою забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку необхідна постійна увага держави до проблем аграріїв і необхідність застосування комплексу законодавчих, цінових, фінансово-кредитних, бюджетно-дотаційних, зовнішньоекономічних методів впливу на стан розвитку агропромислового виробництва, галузі та економіки в цілому.

Необхідним і своєчасним нині є державне регулювання розвитку інфраструктури на селі підтримкою та стимулюванням розвитку сільських кредитних спілок для задоволення потреб членів особистих селянських господарств.

Список використаних джерел

1. *Бондаревська К.В.* Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України / К.В. Бондаревська // Економіка АПК. –2014. –№11. – С.36–42.
2. *Шубравська О.В.* Розвиток сільськогосподарського виробництва України: чинники зростання / О.В.Шубравська // Економіка АПК. – 2015. –№5. – С.5–11.
3. Сільське господарство України. Стат. зб. / Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко. – 2014.– 400 с.
4. *Месель-Веселяк В.Я.* Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження / В.Я.Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. –2015. – №7. – С. 17.
5. *Birman G.* The economic analysis of investment projects / G. Birman, S. Schmidt. – Nev York : Elsevier Science, 1994. – 620 p.
6. Regional investment attractiveness 2012. // Raport_AIR_2012_ang.pdf / <http://www.paiz.gov.pl>.
7. *Stecenko I., Buka S.* Factor Affecting Investment Attractiveness of Regions: The Case of Latvia / www.arsa-conf.com/.
8. Investment Attractiveness of Voivodships and Sub-Regions of Poland. // The Gdańsk Institute for Market Economics / montreal.trade.gov.pl.
9. *Sharpe W.F.* Investments / W.F. Sharpe, G.J. Alexander, J.V. Bailey. –New Jersey : Hrentice Hall International, Inc., 1995. – 1024 с.
10. *Rajan, R.* (2004): “Measures to Attract FDI-Investment Promotion, Incentives and Policy Intervention”.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2016 р.

*